

Gabriela Sznajder

Kontakty Akademii Umiejętności z Biblioteką Kórnicką w latach 1872-1919

Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej 29, 81-91

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GABRIELA SZNAJDER

KONTAKTY AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI Z BIBLIOTEKĄ KÓRNICKĄ W LATACH 1872-1919

Do 1918 r. Akademia Umiejętności była największym towarzystwem naukowym na ziemiach polskich, prowadzącym najszerzej zakrojoną działalność naukową i wydawniczą. Pod jej auspicjami powstawały prace z wielu dziedzin nauki: przyrodnicze, archeologiczne, językoznawcze, etnograficzne i historyczne. Od początku istnienia jednym z wydziałów Akademii był Wydział Historyczno-Filozoficzny¹, w ramach którego funkcjonowała Komisja Historyczna (powołana jeszcze jako jeden z organów Krakowskiego Towarzystwa Naukowego na przełomie lat 1869 i 1870). Komisja w swych szeregach skupiała badaczy zajmujących się odtwarzaniem i popularyzowaniem wiedzy o dziejach narodowych.

Pod koniec XIX wieku nastąpiła charakterystyczna zmiana w sposobie wykorzystywania materiałów źródłowych do potrzeb edytorstwa naukowego. Coraz częściej podstawę wydania dzieła stanowiły przekazy tekstów przechowywane w różnych zbiorach bądź archiwach. Starano się w edycjach, zwłaszcza ważnych materiałów historycznych, by wykorzystywać jak najszerszą podstawę źródłową. Wymuszało to więc na wydawcach docieranie do źródeł, wypożyczanie ich lub odbywanie podróży naukowych; intensyfikowały się wzajemne kontakty instytucji naukowo-wydawniczych i samych uczonych.

Kontakty Biblioteki Kórnickiej z Akademią Umiejętności nawiązane zostały niemal z chwilą powstania krakowskiej instytucji. Od początku istnienia Biblioteki, zarówno właściciele – Tytus i Jan Działyńscy, a także zatrudnieni przez nich bibliotekarze, utrzymywali szerokie kontakty z wybitnymi uczonymi polskimi i zagranicznymi², jak również z instytucjami naukowo-badawczymi na ziemiach

¹ Organem zamiejscowym Komisji Historycznej Akademii Umiejętności było Lwowskie Grono Komisji Historycznej, powołane na wniosek Józefa Szujskiego. Jego celem było nawiązywanie ścisłej współpracy pomiędzy krakowskim i lwowskim środowiskiem historycznym. *Materiały do działalności Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie w latach 1873-1918. Wybór źródeł*, Wrocław 1974. Protokół nr 6, s. 9.

² Wymienić tu można m.in.: Joachima Lelewela, Jana Wincentego Bandtkiego, Augusta Bielowskiego, Aleksandra Przeździeckiego, Jakuba Caro.

polskich³ i poza granicami⁴. Kontakty opierały się głównie na wymianie własnych publikacji, udostępnianiu zbiorów, sporządzaniu wypisów, wyciągów i odpowiedzi na kwerendy.

Kontakty naukowe pomiędzy uczonymi z Wielkopolski i z Galicji zaczęły się już w okresie funkcjonowania Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Na jego członków powołani bowiem zostali z zaboru pruskiego: filozof i ekonomista August Cieszkowski, filozof Karol Libert, pedagog i filozof Bronisław Trentowski oraz historyk Jędrzej Moraczewski⁵.

O rozpoczęciu działalności Komisji Historycznej Zygmunt Celichowski powiadomiony został przez stojącego na jej czele Józefa Szujskiego. Krakowski profesor informował kórnickiego bibliotekarza w liście o powstaniu Komisji, a także przedstawił jej główne cele i zadania. Tym samym list ów można uznać za oficjalne zainicjowanie kontaktów pomiędzy krakowską instytucją a Biblioteką Kórnicką⁶.

Nowy okres w kontaktach Biblioteki Kórnickiej z uczonymi skupionymi wokół Komisji Historycznej rozpoczął się z chwilą powołania Akademii i określenia jej zadań naukowych i edytorskich. Odtąd członkowie i współpracownicy Akademii będą stanowili dominującą grupę wśród korzystających z księgozbioru kórnickiego. Monumentalne serie wydawnicze, zainicjowane i sfinansowane przez Akademię, opierały się w dużej mierze na materiałach z Kórnik, głównie rękopisach i starodrukach⁷. W Bibliotece Kórnickiej poszukiwano tekstów z zakresu dziejów państwa i narodu, historii prawa i literatury, pochodzących w szczególności

³ Spośród polskich instytucji naukowych wymienić należy: Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie, Kasę Pomocy Naukowej im. J. Mianowskiego w Warszawie, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Towarzystwo Historyczne Warmińskie. Nakłady kórnickie wysyłano także różnym organizacjom, stowarzyszeniom i bibliotekom, np.: Towarzystwu Naukowemu w Berlinie, Towarzystwu Literacko-Słowiańskiemu we Wrocławiu, Czytelniom Akademickim we Lwowie i Krakowie. Por.: M. Gałyga: *Kontakty Ossolineum z Biblioteką Kórnicką w XIX wieku*. „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” (dalej PBK), Z. 17:1981; D. Zagartowska: *Bibliotekarz. [Zygmunt Celichowski 1845-1923]*. PBK, Z. 24:1996.

⁴ Królewskie Saskie Towarzystwo Naukowe w Lipsku, Czeska Akademia Cesarza Franciszka Józefa w Pradze. Tamże, s. 27.

⁵ J. Dybiec, *Działalność Józefa Majera w Towarzystwie Naukowym Krakowskim i Akademii Umiejętności*. [w:] *Józef Majer 1808-1899*. Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 listopada 1999 r. Kraków 2002, s. 20.

⁶ „Celem gromadzenia, obrabiania i wydawania rękopiśmiennych źródeł historycznych istnieje od dn. 18 marca 1870 r. komisja historyczna przy Towarzystwie Naukowym Krakowskim”. List J. Szujskiego do Z. Celichowskiego z dn. 20.01.1871. Archiwum Biblioteczne Biblioteki Kórnickiej (dalej AB) 64 k. 3.

⁷ R. Marciniak, J. Wiesiołowski, *Rękopisy Biblioteki Kórnickiej warsztatem pracy naukowej*. PBK, Z. 13:1977, s. 36-37.

z czasów średniowiecznych i okresu Złotego Wieku. Wśród korzystających ze zbiorów kórnickich byli wybitni polscy naukowcy, reprezentujący różne dziedziny nauki.

Józef Szujski był jednym z pierwszych uczonych, który w kórnickim księgozbiorniku poszukiwał m.in. diariuszy sejmowych z czasów Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka⁸. W swych listach dopytywał się o zawartość kórnickich edycji, by uniknąć powtórnego wydawania tych samych dokumentów⁹, niejednokrotnie też interesował się losem wydawnictw kórnickich. Oczekiwał zwłaszcza szybkiego ukazania się na rynku księgarskim *Lites*¹⁰. Namawiał Celichowskiego do przygotowywania materiałów do druku w zeszytach Akademii, argumentując to względami naukowymi – wykorzystaniem cennych zbiorów kórnickich, jak też dlatego, iż „to dobrze finansowo stoi”¹¹. Informował kórnickiego kolegę, że poleca krakowskim badaczom korzystanie z materiałów Biblioteki. Sam także odwiedził zamek kórnicki w 1874 roku, na miejscu zapoznając się z jego zbiorami.

Z grona historyków krakowskich zajmujących się dziejami polskiego prawodawstwa i korzystających z materiałów kórnickich wysuwa się na czoło Bolesław Ulanowski. Jego korespondencja z Zygmuntem Celichowskim ma dwojaki charakter – występuje w niej zarówno jako badacz polskiego ustawodawstwa jak i sekretarz generalny Akademii Umiejętności, którym był w latach 1903-1919¹². W trakcie swej pracy naukowej wielokrotnie słał do Kórnik prosby o wypożyczanie potrzebnych mu materiałów historycznych – rękopisów i starodruków. Tam poszukiwał źródeł dotyczących sytuacji chłopów w Wielkopolsce potrzebnych mu do opracowywanych dziejów prawodawstwa na terenie dawnej Rzeczypospolitej¹³, jak również źródeł do historii Uniwersytetu Krakowskiego¹⁴. Żywo zajmowała go kwestia wydawnictw kórnickich i ich systematycznego ukazywania się na księgarskim rynku. Szczególnie mocno niepokoiła go długotrwała przerwa w czołowej edycji Biblioteki – *Acta Tomiciana*. Niejednokrotnie w korespondencji, zarówno prywatnej jak również urzędowej, poruszał

⁸ List J. Szujskiego do Z. Celichowskiego [b.d.], AB 64 k. 10-10v.

⁹ Tamże, z dn. 28.12.1874, AB 64 k. 16.

¹⁰ „Płonę ciekawością aby proces 1320 roku czytać w całości, czy pragnienie tego rodzaju będzie kiedy urzeczywistnione?” List J. Szujskiego do Z. Celichowskiego z dn. 8.11.1875, AB 64 k. 19.

¹¹ Tamże, [b.d.] AB 64 k. 10-10v.

¹² Korespondencja B. Ulanowskiego z Z. Celichowskim znajduje się zbiorach kórnickich pod sygnaturą AB 66 oraz AB 76. Listy napływające od bibliotekarza kórnickiego do sekretarza Akademii znajdują się w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej: Biblioteka PAN) – rkps 2402, T. 1 k. 108-113.

¹³ List B. Ulanowskiego do Z. Celichowskiego z dn. 19.10.1890, AB 66 k. 1.

¹⁴ Tamże, z dn. 26.11.1891, AB 66 k. 12.

sprawę stojących w miejscu przygotowań edytorskich, nakłaniając wydawcę do zwiększenia wysiłków i wydania upragnionego przez kręgi naukowe dzieła¹⁵. Wyrazem zaangażowania profesora Ulanowskiego była „półurzędowa” propozycja nawiązania ścisłej współpracy naukowej krakowskich uczonych z bibliotekarzem kórnickim, mająca na celu przyspieszenie prac nad *Tomiciana*. W jej ramach wszelkie koszty związane z wydawaniem kolejnych tomów ponosiłyby obydwie instytucje, choć Biblioteka Kórnicka nadal pozostawałaby głównym wydawcą. Projekt przewidywał ponadto zatrudnienie „sekretarza wydawniczego”, który pracowałby pod bezpośrednim nadzorem Celichowskiego. Propozycja ta jednak została przez stronę kórnicką odrzucona¹⁶.

Jako sekretarz generalny Akademii Bolesław Ulanowski kierował do Biblioteki Kórnickiej pytania, dotyczące materiałów historycznych, koniecznych do podejmowanych przez krakowską instytucję przedsięwzięć wydawniczych. W związku z organizowanym jubileuszem i Zjazdem Historyczno-Literackim im. Mikołaja Reja, pytał o źródła literackie z epoki Złotego Wieku¹⁷, a kilka lat później, w imieniu badaczy XIX stulecia, o dokumenty związane z Towarzystwem Demokratycznym, Wielką Emigracją i Wolnomularstwem polskim, zdeponowane w zamku kórnickim¹⁸.

Zygmunt Celichowski darzył profesora Ulanowskiego wielkim szacunkiem, doceniał jego starania i przejawianą troskę o dobro kórnickiej ksiąźnicy. W korespondencji kierowanej do niego informował o zaawansowaniu prac badawczych i wydawniczych, szczególnie uwzględniając *Acta Tomiciana*. Ulanowski był ponadto „cichym” pośrednikiem pomiędzy kórnickim bibliotekarzem a władzami Akademii; to on wypracował „układ”, który przewidywał wypłacenie Celichowskiemu honorarium w kwocie 800 koron za wydanie XI tomu *Tomiciana*¹⁹.

¹⁵ „Pozwalam sobie niepokoić Szanownego Pana zapytaniem, co się tyczy XII tomu *Tomicianów*. Czy Pan nad nim pracuje, i kiedy możemy ewentualnie się spodziewać że się ten tom ukaże”. List B. Ulanowskiego do Z. Celichowskiego z dn. 18.04.1903, AB 66 k. 27. „Bardzo bym Szanownemu Panu był wdzięczny za wiadomość, czy druk następnego tomu *Tomicianów* został już rozpoczęty, jeżeli tak, kiedy tom ten prawdopodobnie się ukaże”. List B. Ulanowskiego do Z. Celichowskiego z dn. 29.10.1910, AB 66 k. 39.

¹⁶ G. Sznajder: *Próby przejęcia edycji „Acta Tomiciana” przez Akademię Umiejętności*. PBK, Z. 27:2005, s. 97. W artykule tym opisano propozycję przejęcia wydawnictwa *Acta Tomiciana* przez uczonych skupionych wokół Komisji Historycznej Akademii i jej Lwowskiego Grona.

¹⁷ List B. Ulanowskiego do Z. Celichowskiego z dn. 30.01.1904, AB 76 k. 222.

¹⁸ Tamże, z dn. 11.11.1909 k. 271, dn. 11.02.1910 k. 275, dn. 22.02.1910 k. 277, AB 76.

¹⁹ „Kończę druk XII tomu *Tomicyanów*. Dość spory zrobił się wolumen, obszerniejszy niż tom poprzedni. Sądzę że za jakie 2 tygodnie będę go mógł puścić w obieg – poczem zacznę przygotowywać materiał do tomu następnego, do którego mam już zresztą trochę materiału zebranego”. List Z. Celichowskiego do B. Ulanowskiego z dn. 25.02.1906, Biblioteka PAN, rkps. 2402, T.1 k. 108. Bibliotekarz zapytuje ponadto profesora, czy może liczyć na powyższe honorarium po wydaniu XII

Profesora Franciszka Piekosińskiego, wydawcę kodeksów dyplomatycznych, można określić mianem prekursora i twórcy polskiej heraldyki i sfragistyki. W związku z pracami badawczymi wielokrotnie zwracał się on z prośbami do Biblioteki Kórnickiej o informacje dotyczące poszukiwanych materiałów i ewentualne wypożyczenie ich do Krakowa²⁰. W przypadku braku możliwości przesłania ich do Akademii, prosił o zrobienie odpisów²¹. W roku 1896 władze Akademii poleciły profesorowi opracowanie wydawnictwa poświęconego heraldyce i sfragistyce średniowiecznej, z dołączoną historią szlachty polskiej i ilustracjami. Wiedząc o bogatym zbiorze rysunków pieczęci polskich, autorstwa kórnickiego bibliotekarza Kajetana Kielisińskiego, prosił on o przesłanie ich do siedziby Akademii, gdzie mógłby z nich korzystać. Posiadając własny niemały zbiór (około 700 sztuk) rysunków dawnych pieczęci, uważał, iż jego naukowym obowiązkiem jest wykorzystanie także egzemplarzy kórnickich. Spodziewał się „że Kielisiński miał i rysował wiele takich pieczęci, które już dziś nie istnieją, albo o których istnieniu ja nie mam żadnej wiadomości”²². Na korzystanie z cennych rysunków i przesłanie ich do Krakowa uzyskał także zgodę właściciela dóbr kórnickich hrabiego Władysława Zamoyskiego²³. Profesor miał możliwość osobistego zapoznania się bogatym księgozbiorem Biblioteki w trakcie swej podróży do Kórnik w latach 1875-1876, a w późniejszym okresie kilkakrotnie tam wracał. Niejednokrotnie Celichowski wysyłał do Krakowa rękopisy i materiały historyczne, z których Piekosiński korzystał, przygotowując kolejne opracowania dziejów prawodawstwa lub wykłady akademickie, które wygłaszał będąc kierownikiem katedry prawa polskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim²⁴. Nie obojętne mu były także losy kórnickich wydawnictw źródłowych, szczególnie sentymentem darzył, z racji zainteresowań naukowych, edycję *Lites*.

Oprócz krakowskich uczonych skupionych wokół Akademii Umiejętności, z Biblioteką Kórnicką utrzymywali ścisły kontakt historycy, członkowie Lwowskiego Grona Komisji Historycznej. Wśród nich wymienić należy m.in. profesora Oswalda Balzera. Ten wybitny badacz prawa i ustroju dawnej Polski, był ponadto

tomu dzieła. O „wyrobieniu subwencji” dowiadujemy się z listu Z. Celichowskiego do B. Ulanowskiego z dn. 25.12.1901, [w]: . *Materiały do działalności...* nr 167, s. 213-214.

²⁰ „[...] miałem zaszczyt prosić Szanownego Pana o wiadomość co do niektórych dzieł, czy się takowe w Bibliotece Kórnickiej znajdują i czy nie można by ich na kilka dni dostać do tutejszej Akademii Umiejętności?” List F. Piekosińskiego do Z. Celichowskiego z dn. 3.01.1876, AB 45 k. 7.

²¹ W związku powierzeniem mu przez władze instytucji opracowania wydawnictwa kodeksu małopolskiego prosił o odpisy dokumentów do roku 1386. List F. Piekosińskiego do Z. Celichowskiego z dn. 4.02.1885, AB 45 k. 13v.

²² Tamże, z dn. 19.05.1896, AB 45 k. 27.

²³ Tamże, z dn. 7.06.1896, AB 45 k. 28.

²⁴ Tamże, z dn. 20.04.1891, AB 45 k. 15.

wydawcą źródeł i znawcą archiwaliów, niezmiernie aktywnym członkiem Grona, a później – gdy przekształciło się w Towarzystwo Naukowe – jego długoletnim prezesem. Najbliższym dla profesora Balzera polem działalności naukowej była dziedzina ustroju Polski, stąd w kręgu jego pracy badawczej i edytorskiej pozostawały zabytki dawnego prawodawstwa. Jak donosił w listach Celichowskiemu, swą pracę naukową opierał nierzadko na *Acta Tomiciana*, gdyż tam znajdowały się ustawy polskie uchwalone po 1506 roku²⁵. Spełniając prośbę lwowskiego uczonego, kórnicki bibliotekarz wielokrotnie wysyłał mu rękopisy, które nie znalazły się jeszcze w drukowanych tomach *Tomiciana*. Przygotowując własne publikacje i edycje źródeł, Celichowski zasięgał u Balzera porad z zakresu historii prawa i stosunków prawnych, panujących w Rzeczypospolitej w okresie Złotego Wieku²⁶. Może to świadczyć o naukowej zażyłości tych uczonych i ich przyjaźni. Profesor był odbiorcą egzemplarzy wszystkich kórnickich wydawnictw²⁷, ze swej strony kierował do bibliotekarza gratulacje z okazji ukazania się kolejnych publikacji oraz motywował go w dążeniu do sfinalizowania powziętych przedsięwzięć wydawniczych²⁸.

Śród krakowskich i lwowskich uczonych, utrzymujących ożywione kontakty z Biblioteką Kórnicką, wymienić należy także historyków prawa – Michała Bobrzyńskiego, wydającego ortyle magdeburskie i Stanisława Kutrzebę²⁹, wydawcę krakowskich akt sejmikowych. Z historyków literatury czytelnikami kórnickich rękopisów i starodruków był m.in. Jan Czubek³⁰ interesujący się literaturą rokokową. Średniowieczne teksty były podstawą pracy naukowej Antoniego Prochaski. Zapytania o kwerendy i prośby o wypożyczenie dzieł, zwłaszcza ze średniowiecza i Złotego Wieku, kierował do Celichowskiego profesor Stanisław Smolka³¹. Czasy panowania Stefana Batorego i korespondencję Hozjusza opracowywał i wydawał Wincenty Zakrzewski³², często sięgając po kórnickie materiały. Spuścizna po

²⁵ „Od kilku lat z polecenia Akademii Umiejętności w Krakowie pracuję nad przygotowaniem nowego wydania zbioru ustaw polskich z czasów nowszych (tj. od 1506 r.) i to ustaw w najszerszym tego słowa znaczeniu, zatem nie tylko konstytucji sejmowych, ale także edyktów, mandatów. [...] Pośród tych rękopisów, jak wiadomo, pierwszorzędą doniosłość dla czasów Zygmunta I przedstawiają *Tomiciana*”. List O. Balzera do Z. Celichowskiego z dn. 17.09.1900, AB 1 k. 64.

²⁶ Tamże, z dn. 5.02.1893, AB 1 k. 55.

²⁷ Tamże, z dn. 20.10.1900, AB 1 k. 68; list dn. 17.02.1900, AB 1 k. 58.

²⁸ Tamże, z dn. 18.03.1902, AB 1 k. 87.

²⁹ Teczka osobowa S. Kutrzeby w Bibliotece Kórnickiej AB 32.

³⁰ Listy J. Rydera do Z. Celichowskiego z dn. 9.06.1905, k. 228 oraz z dn. 29.12.1905, k. 236, AB 76. Korespondencja w sprawie wypożyczeń pozycji kórnickich dla uczonego znajduje się w Archiwum PAN i PAU z dn. 25.04.1910 nr 347.

³¹ Teczka osobowa S. Smolki w Bibliotece Kórnickiej AB 62.

³² Teczka osobowa W. Zakrzewskiego w Bibliotece Kórnickiej AB 74.

filozofie i wybitnym matematyku Józefie M. Hoene-Wrońskim na dłuższy czas przykuła uwagę i była podstawą prac badawczych Samuela Dicksteina³³.

Nie sposób w niewielkich rozmiarach tego artykułu przedstawić wszystkich kontaktów pomiędzy poszczególnymi uczonymi, działającymi w Komisji Historycznej Akademii Umiejętności a Biblioteką Kórnicką. Były to kontakty zarówno na płaszczyźnie prywatnej korespondencji krakowskich i lwowskich badaczy z bibliotekarzem kórnickim, bądź też oficjalnych listów redagowanych przez sekretarzy, wychodzące z kancelarii Akademii³⁴. W zbiorach archiwalnych Biblioteki PAN oraz Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie znajduje się bogata korespondencja przychodząca do Akademii z odległego Kórnika³⁵.

Kontakty korespondencyjne dotyczyły w szczególności wypożyczeń materiałów źródłowych i dzieł drukowanych, znajdujących się w kórnickim księgozbiorniku. Początkowo Celichowski wypożyczał je bezpośrednio uczonym z kręgu Akademii, od roku 1880 wysyłał za pośrednictwem tej instytucji³⁶. Uczeni pytali o zawartość biblioteki kórnickiej, o księgozbiory przekazane Kórnikowi w depozyt, czy też prosili o pośredniczenie w uzyskaniu informacji z innych bibliotek wielkopolskich³⁷. Celichowski odpowiadał na niezliczone zapytania i kwerendy, samodzielnie sporządzał wypisy z dokumentów, bądź zlecał ich wykonanie zatrudnionym w bibliotece czasowym pomocnikom.

Pewną formą utrzymywania wzajemnych kontaktów pomiędzy instytucjami była wymiana własnych wydawnictw, zgodnie z powszechnym zwyczajem wysyłania bibliotekom egzemplarzy dzieł ukazujących się nakładem swojej placówki³⁸.

³³ List S. Kuczyńskiego do Z. Celichowskiego z dn. 30.03.1882 k. 12; listy S. Smolki: z dn. 16.04.1893 k. 74, z dn. 29.04.1893 k. 76, z dn. 26.07.1893 k. 84, AB 76. List Z. Celichowskiego do Akademii Umiejętności z dn. 15.06.1895 nr 1961, dziennik podawczy Akademii Umiejętności.

³⁴ Materiały te znajdują się w Archiwum Bibliotecznym pod sygnaturą AB 76, AB 111, AB 165, AB 195-196, AB 220, AB 224-225, AB 250, AB 292, AB 301. W niektórych z tych zbiorów znajdują się pojedyncze dokumenty napływające z kancelarii Akademii Umiejętności do Biblioteki Kórnickiej.

³⁵ W Bibliotece PAN znajdują się listy Z. Celichowskiego kierowane do J. Majera (rkps 2020), B. Ulanowskiego (rkps 2402 T. 1); w Archiwum PAN i PAU przechowywana jest korespondencja Z. Celichowskiego do S. Kutrzeby (sgn II/44, II/51), bogactwo wiadomości dotyczących wzajemnych kontaktów zawiera także dziennik podawczy Akademii.

³⁶ W latach 1890-1914 Akademii Umiejętności wypożyczono 91 pozycji. D. Zagartowska: *Bibliotekarz*, s. 29.

³⁷ Prośby o ułatwienia w korzystaniu z zasobów innych bibliotek, zwłaszcza Biblioteki Raczyńskich i Rogalińskiej, kierowali m.in. B. Ulanowski, S. Smolka. List B. Ulanowskiego do Z. Celichowskiego z dn. 26.11.1891, AB 66 k. 12; list S. Smolki do Z. Celichowskiego z dn. 29.10.1898, AB 76 k. 161.

³⁸ Z reguły część przesyłanych pozycji była rozdawana wymienionym uczonym, pozostała część egzemplarzy pozostawała w bibliotece instytucji, służąc wszystkim czytelnikom. Por. List W. Cermaka do Z. Celichowskiego z dn. 7.02.1899, AB 111.

Obie instytucje na bieżąco informowały się o planowanych edycjach, rozpoczętych pracach badawczo-edytorskich czy też o nowej pozycji. W miarę możliwości uzupełniano własne zasoby biblioteczne³⁹. Wielokrotnie w korespondencji Zygmunta Celichowskiego natrafiamy na informację o przesłaniu kilku egzemplarzy nowowydanego dzieła.

Pogłębieniem kontaktów korespondencyjnych były naukowe wizyty uczonych w Kórniku. Były one rzadkie, bowiem wiązały się z zagwarantowaniem przyjeżdżającym dojazdu z dworca, zapewnieniem noclegu a często też wyżywienia, wymagały obecności bibliotekarza, który nadzorował korzystanie ze zbiorów. Jednak Bibliotekę Kórnicką odwiedzili m.in.: Józef Szujski, Stanisław Smolka, Franciszek Piekosiński, Stanisław Kutrzeba, Bolesław Ulanowski, Wojciech Kętrzyński i Józef Korzeniowski. Bezpośrednie spotkania wybitnych uczonych niewątpliwie przynosiły korzyści nie tylko ściśle naukowe, lecz także pogłębiały wzajemne więzi o serdecznym i przyjacielskim charakterze.

Ścisły charakter kontaktów pomiędzy Biblioteką Kórnicką a Akademią Umiejętności, czy też raczej ich reprezentantów, z jednej strony Zygmunta Celichowskiego, z drugiej – któregoś z uczonych skupionych wokół Akademii, pokazuje różnorodność płaszczyzn wzajemnej współpracy. Celichowski był informowany o wszystkich przedsięwzięciach Akademii, nie tylko o charakterze naukowo-wydawniczym, lecz także i organizatorskim. Zaproszony został do udziału w Zjeździe Historyczno-Literackim im. M. Reja, jaki odbywał się w Krakowie w 1906 roku⁴⁰. Tym samym miał możliwość czynnie włączyć się w obchody jubileuszu czterechsetnej rocznicy urodzin poety, reprezentując środowisko naukowe Wielkopolski. Współpracował w ramach dużego projektu wydawniczego Akademii, jakim była „Biblioteka Pisarzy Polskich”, czego owocem było opublikowanie w latach 1889-1900 siedmiu dzieł pochodzących z XVI wieku⁴¹. Jako jeden z organizatorów ob-

³⁹ „Akademia przyjęła z wdzięcznością propozycję Szanownego Pana co do uzupełnienia zbiorów biblioteki wydawnictwami kórnickimi nie znajdującymi się w bibliotece Akademii”. List W. Czermaka do Z. Celichowskiego z dn. 16.12.1898, AB 76 k. 164. W 1891 r. poinformowano Celichowskiego, iż Bibliotekę Kórnicką wpisano na listę stałych odbiorców wszystkich wydawnictw Akademii. Jednocześnie poproszono bibliotekarza z Kórnika o dokładny spis tych publikacji Akademii, których jeszcze nie posiada Biblioteka, a zostaną w miarę możliwości natychmiast uzupełnione. Por. list F. Koniecznego do Z. Celichowskiego z dn. 23.12.1891, AB 76 k. 28. Podobnie robiła strona kórnicka. W korespondencji pomiędzy instytucjami można natrafić kilkakrotnie na wykazy przesyłanych do Krakowa publikacji kórnickich. Por. list do Z. Celichowskiego z dn. 27.01.1892, AB 76 k. 35.

⁴⁰ List S. Tarnowskiego do Z. Celichowskiego z dn. 20.06.1906, AB 76 k. 249.

⁴¹ „[...] mam zaszczyt upraszać Szanownego Pana o wzięcie udziału w powyższym przedsięwzięciu Akademii. [...] Każda wiadomość o jakimkolwiek dziele, mogącym wejść w ramy naszego wydawnictwa będzie pożyteczną dla nas wskazówką”. List J. Korzeniowskiego do Z. Celichowskiego z dn. 1.07.1888, AB 76 k. 18. W. Karkucińska: *Wydawca. [Zygmunt Celichowski]* PBK, Z. 24: 1996, s. 44-45.

chodów jubileuszu pracy naukowej i społecznej Augusta Cieszkowskiego, gorąco namawiał Józefa Majera na udział w uroczystości. Prosił krakowskiego badacza o przekazanie jednej z prac naukowych do przygotowywanego tomu „Roczników Towarzystwa Poznańskiego Przyjaciół Nauk”, poświęconego tej wybitnej postaci poznańskiego ekonomisty, filozofa i społecznika⁴².

Odmianą formą utrzymywania kontaktów pomiędzy instytucjami było przekazanie Akademii kierownictwa prac edytorskich nad kórnickim wydawnictwem *Lites ac res gestie inter Polonos Ordinemque Cruriferorum* a także, przy aprobacie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, wspólnej edycji *Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski*. Uczni krakowscy, przyjmując zadania opracowania materiałów do tych edycji źródłowych, zobowiązali się przede wszystkim do znalezienia badaczy, którym te zadania można by zlecić. Musiały to być osoby, których dorobek naukowy, doświadczenie wydawnicze oraz sława w kręgach historyków, gwarantowałyby powodzenie publikacji i wysoki poziom naukowy. Strona kórnicka zobowiązała się do udzielania wszechstronnej pomocy – nie tylko przekazania wszystkich materiałów, zebranych przez pierwotnych wydawców, lecz także poszukiwania w innych bibliotekach i archiwach, sporządzania wypisów i odpisów rękopisów, pokrycia kosztów podróży naukowych oraz wypłacenia należnego honorarium po ukazaniu się dzieła.

Pierwszym, któremu PTPN przy aprobacie Biblioteki Kórnickiej zaproponował przejęcie edycji *Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski*, był prof. Franciszek Piekosiński⁴³. Biblioteka przesłała mu cały materiał jaki posiadała po zmarłym pułk. Zakrzewskim⁴⁴, służyła ponadto nieustanną pomocą w poszukiwaniu kolejnych źródeł do wydawnictwa. Profesor kontaktował się z Celichowskim także w sprawach finansowych – zarówno dotyczących samego dzieła, jak i honorarium za jego opracowanie⁴⁵. W połowie 1902 roku mógł napisać do kórnickiego bibliotekarza, iż „Druk dyplomariusza wielkopolskiego z XV wieku rozpocznie się w pierwszych dniach sierpnia, jeśli nie zajdą jakie niespodziewane przeszkody [...]”⁴⁶. W 1899 roku profesor Piekosiński zobowiązał się do przygotowania kolejnych tomów *Lites ac res gestie inter Polonos Ordinemque Cruriferorum*⁴⁷. Podjęcie tej decyzji tłumaczył pragnieniem uwolnienia Celichowskiego z nadmiaru obowiązków edytorskich, by w ten sposób bibliotekarz kórnicki mógł owocniej

⁴² List Z. Celichowskiego do J. Majera z dn. 3.05.1893, Biblioteka PAN rkps 2020 k. 35, a także odpowiedź J. Majera z dn. 17.06.1893, tamże, sgn 3171.

⁴³ List F. Piekosińskiego do Z. Celichowskiego [b.d.], AB 45, k. 36v.

⁴⁴ H. Chłopocka: *Ignacy Zakrzewski, wydawca „Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski”*. PBK, Z.14:1978.

⁴⁵ List F. Piekosińskiego do Z. Celichowskiego z dn. 27.05.1901, AB 45 k. 41.

⁴⁶ Tamże, z dn. 19.07.1902, AB 45 k. 51.

⁴⁷ T. I-II Poznań 1890-1892.

zaangażować się w opracowywanie kolejnych tomów *Acta Tomiciana*⁴⁸. Propozycja przekazania tego wydawnictwa pod auspicje Akademii Umiejętności wyszła od samego Celichowskiego, który zakładał, iż instytucja „pod własną odpowiedzialnością powierzyłaby wydanie jakiemu uczonemu krakowskiemu”⁴⁹. Pośrednikiem pomiędzy stronami zgodził się być prof. Ulanowski, który obiecał bibliotekarzowi z Kórnika „popierać tę sprawę w Akademii”⁵⁰. Niestety, śmierć profesora przerwała tak dobrze zapowiadającą się współpracę, która nie tylko gwarantowała systematyczne ukazywanie się na księgarskim rynku kolejnych tomów publikacji, lecz także zapewniała czytelnikom wysoki poziom edytorski dzieła. Z. Celichowski ponownie zmuszony został do poszukiwania osoby, której kwalifikacje oraz dorobek naukowy zapewniłyby ciągłość ukazywania się wydawnictwa. Zdawał sobie sprawę, iż osobą tą najłatwiej będzie mu znaleźć w krakowskim bądź lwowskim ośrodku naukowym. Sam nie posiadając wystarczającej wiedzy na temat poszczególnych uczonych i ich naukowych możliwości, prośbę o pomoc w znalezieniu odpowiednich kandydatów skierował do Stanisława Kutrzeby⁵¹. Działając w porozumieniu z prof. Ulanowskim, Kutrzeba rozpoczął pertraktacje z dr. Kazimierzem Kaczmarczykiem, urzędnikiem zatrudnionym w Archiwum Miejskim Krakowa, nakłaniając go do przejęcia prac edytorskich nad *Kodeksem*⁵². Podobne rozmowy prowadził z dr. Antonim Prochaską⁵³, i dr. Marianem Łodyńskim⁵⁴, którzy mieli zająć się kontynuacją *Lites*⁵⁵. Rozmowy i negocjacje pomiędzy uczonymi trwały kilka lat, z dużą szkodą dla samych edycji. Niestety, działania I wojny światowej przerwały współpracę naukową na tej płaszczyźnie i już do niej nie powrócono.

Kontakty pomiędzy Akademią Umiejętności w Krakowie a Biblioteką Kórnicką od samego początku działalności tej pierwszej miały bardzo ożywiony charakter. Nie ograniczały się one wyłącznie do wysyłania własnych nowych publikacji,

⁴⁸ List F. Piekosińskiego do Z. Celichowskiego z dn. 28.08.1899, AB 45 k. 33.

⁴⁹ List Z. Celichowskiego do W. Kętrzyńskiego z dn. 19.08.1892, Ossol. 6208/I k. 289.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ „Udaję się przeto do Pana Profesora z prośbą o pomoc, obmyślenie, może w porozumieniu z prof. Ulanowskim sposobu w jakiby można projekt dalszego ciągu ‘Kodeksu’ przyprowadzić do skutku”. List Z. Celichowskiego do S. Kutrzeby z dn. 19.10.1903, Archiwum PAN i PAU sgn. II/51.

⁵² Teczka osobowa K. Kaczmarczyka AB 21. Wiele istotnych wiadomości na temat pertraktacji Biblioteki Kórnickiej z uczonym zawierają ponadto listy S. Kutrzeby do kórnickiego kolegi: list z dn. 22.10.1913, z dn. 11.11.1913, Archiwum PAN i PAU sgn. II/51; list z dn. 8.02.1913 k. 15, z dn. 30.12.1913 k. 18, AB 32.

⁵³ Antoni Prochaska wyraził zgodę na objęcie edycji *Lites* na posiedzeniu Grona Lwowskiego dn. 9.04.1897. *Materiały do Działalności...*, nr 132, s. 167.

⁵⁴ Wiele istotnych wiadomości na temat pertraktacji Biblioteki Kórnickiej z uczonym zawierają ponadto listy S. Kutrzeby do kórnickiego kolegi: list z dn. 22.10.1913, dn. 11.11.1913, Archiwum PAN i PAU sgn. II/51; list z dn. 8.02.1913 k. 15, z dn. 30.12.1913 k. 18, AB 32.

⁵⁵ List S. Kutrzeby do Z. Celichowskiego z dn. 4.08.1905, AB 32 k. 5-8.

wypożyczania rękopisów lub druków czy też realizacji kwerend, robienia wypisów z cennych zabytków polskiego piśmiennictwa. Była także współpracą uczonych działających w obu placówkach, nacechowaną fachową rzetelnością i naukowym zaangażowaniem. W korespondencji obu stron widoczna jest nie tylko życzliwość w realizacji próśb, lecz także chęć niesienia naukowej pomocy, niejednokrotnie potrzebnej przy opracowywaniu wydawnictw. Odnosi się wrażenie, jakoby instytucje te czuły się w obowiązku dołożenia wszelkich starań, by dopomagać sobie w realizacji wyznaczonych celów i zadań. Bibliotekarz kórnicki, w pełni doceniając zasługi ośrodka naukowego skupionego wokół Akademii, znając jego potencjał badawczy i edytorski, nie wahał się powierzyć krakowskiej instytucji zamiaru kontynuacji swych czołowych wydawnictw. Kontakty pomiędzy tymi instytucjami w dużym stopniu wzbogaciły polską naukę historyczną, przyczyniły się do powiększenia naukowego dorobku wielu uczonych i badaczy, wzmacniały więzi kręgów naukowych, rozdzielonych zaborczymi granicami.

ABSTRACT

GABRIELA SZNAJDER

Ostrów Wielkopolski City Museum

CONTACTS OF THE ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES WITH THE KÓRNIK LIBRARY DURING THE YEARS 1872-1919

The Historical-Philosophical Faculty of the Academy of Arts and Sciences, including its Committee on History, was involved in very intensive scholarly and editorial activity. Among the many institutions which broadly cooperated with the Academy, one can indicate the Kórnik Library. The scholars representing the Lviv and Cracow academic circles composed the dominant group of those who conducted their research in the Kórnik Library. The impressive source editions, initiated by the Academy, were significantly based on the Kórnik collections. The scholars were interested in those sources dealing mainly with history of the Polish state and nation, the history of its law, literature, religion and warfare. The cooperation between these two institutions also included making excerpts, copying and answering to the requests of the scholars, as well as exchanges of various publications. As an addition, the Kórnik Library offered a whole collection of its own publications to the Cracow researchers. The mutual contacts were often based on personal friendship and can be considered as an example of friendly academic cooperation being utilised to fulfil a common task. No doubt this cooperation contributed to the development of Polish academia, enriching the status of research on the history of Poland, enabling numerous source editions and monographs as well as helping to maintain the direct contacts between Polish scholars living and working in various parts of the Polish lands under Austrian and German occupation at the turn of the twentieth century.